

T. Shevchenko

ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF INFORMAL POLITICS

Informal politics, being an essential part of any political process, has a number of characteristics which distinguish this phenomenon from 'formal' politics and allows analyzing informal politics independently. This article presents a summary on key distinguishing characteristics of informal politics, described in literature, such as: absence of publicity, illegality, functioning beyond the legal sphere, particularism, corporatism, traditionalism, functionality, and rationality. There is no unified view of the vector and effects of informal politics on a political system, presented in current research on this topic. Based on the analysis of existing approaches to perception of informal politics, this article argues that essential characteristics of this informal politics can be divided into three groups: negative characteristics, positive characteristics, and neutral. Informal politics is widely perceived as a negative phenomenon, due to such attributes as latency, particularism, corporatism, illegality. Moreover, it is considered to be a negative phenomenon as it is treated mostly as a realization of narrow, corporative interests' vs public interests. Some scholars (R. Merton, O. Kryshtanovskaya, B. Beshimov) argue that informal politics can also be neutral for the political actors and political system. For example, if informal politics is a part of traditional political culture, it should not be evaluated as a completely negative phenomenon. Also, to some extent, informal politics functions as a neutral entity, reducing transaction costs for political actors. In some cases described in literature, informal politics can have a positive influence on a political system: it has a function of adaptation to the imperfect or deficit political institutes.

Keywords: informal politics, essential characteristics of informal politics, positive, negative, and neutral characteristics of informal politics.

Матеріал надійшов 24.02.2016

УДК 303.442.23-048.58

Коломієць І. А.

МІФОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ ТЕОРІЇ СУСПІЛЬНОГО (РАЦІОНАЛЬНОГО) ВИБОРУ

У статті за допомогою методологій психоструктуралізму Сильвано Арієті та структурного психоаналізу Жака Лакана – Славоя Жижека досліджено лакуни новочасно-просвітницької раціональності, що зумовлюють обмеження застосування теорії суспільного (раціонального) вибору до політичних процесів у новочасних ліберальних ринкових демократіях.

Ключові слова: палеологічне мислення, міфологічне мислення, міфологічний регрес, логіка Аристотеля, логіка фон Домаруса, новочасно-просвітницька раціональність, теорія суспільного вибору, теорія раціонального вибору, картезіанство, парі Паскаля, парадокс Кондорсе, біологізм, Кров і Земля, радянський тоталітаризм, нацизм, Просвітництво, Новий час, принцип фон Домаруса.

Теорія суспільного вибору (чи, спочатку в економічних науках, теорія раціонального вибору), як і будь-яка теорія, має свої обмеження [12]. Для адекватного і науково коректного використання будь-якої теорії необхідне усвідомлення

її методологічних обмежень. Цим і зумовлено актуальність даної роботи. Це дослідження виконано з використанням двох методологій: структурного психоаналізу Жака Лакана – Славоя Жижека та психоструктуралізму Сильвано

Арієті. Таке поєднання видається найоптимальнішим з огляду на спільні джерела обох методологій (структуралізм і психоаналіз), а також на те, що їхній синтез провели Ж. Лакан і С. Арієті цілком оригінально і незалежно один від одного (вітчизняному читачеві більше відомий «європейський» варіант Ж. Лакана, популяризований Люблянською школою і С. Жижеком; «американський» варіант С. Арієті, на жаль, залишається майже невідомим).

Одним із обмежень теорії суспільного (раціонального) вибору є обмеження в історичній площині: теорія раціонального вибору застосовується в межах Нового часу та ринкової капіталістичної економіки [1, с. 12]. Про те саме пише і Кеннет Джозеф Ерроу, коли зазначає, що теорію суспільного вибору створено для пояснення явищ у «капіталістичних демократіях», в яких «соціальний вибір» як «амальгамування різних інтересів» здійснюється двома шляхами: «голосуванням» та «ринковими механізмами» [14].

Перш за все, питання методологічних обмежень теорії раціонального вибору полягає в концептуалізації поняття раціональності. Якщо первісний мисливець упевнений, що найкращий спосіб вбити оленя – це поцілити у його зображення на стіні, то, вчиняючи це, він чинить цілком раціонально [1] – зі своєї точки зору. Сучасна раціоналізація дій первісного мисливця – пояснення з погляду сучасної людини – полягатиме в тому, що мисливець тренується і таким чином збільшує свої шанси на успіх під час справжнього полювання. Проте це саме пояснення з погляду сучасної, а не первісної людини – це модернізація її мислення, це «накидання» нашого мислення на її мислення.

Проте цей випадок не належить Новому часу й ліберальним ринковим демократіям. Обмеження теорії суспільного (раціонального) вибору в Новому часі та ліберальних ринкових демократіях найкраще може проілюструвати випадок приходу до влади Адольфа Гітлера – приходу до влади політичної сили, що буквально демонізувала євреїв, які на той час вже багато століть спільно мешкали з німцями на одній території, перейняли їхню мову, культуру, а подекуди й релігію. Слід особливо зазначити, що це трапилося парламентським шляхом у Ваймарській республіці – ліберальній ринковій демократії, що цілком відповідала критеріям Кеннета Ерроу, Маріни Рижкової і Владіміра Автономова, країні з дуже потужними Просвітницькими традиціями і раціоналізму загалом – навіть дефініція Просвітництва належить перу німецького

мислителя Іммануїла Канта [7]. За І. Кантом, Просвітництво полягає в досягненні людством стану власного повноліття, що, своєю чергою, передбачає «мужність користуватися власним розумом». «Sapere aude!» – «Май мужність користуватися власним розумом!» – саме так, за І. Кантом, звучить гасло Просвітництва [7]. Тож, сформулюю запитання таким чином: як могло таке суспільство зробити такий вибір? Як так міг спрацювати «суверенітет громадян»? [14].

Славой Жижек у статті «Два тоталітаризми» [5] (а також у «Паралаксному баченні» [6, с. 385–397]) пише про засадничу відмінність між радянським і нацистським тоталітаризмами: «На сталінських показових процесах звинувачені мали публічно зізнатися в своїх злочинах та пояснити, як вони дійшли до такого життя, в той час як нацисти ніколи не вимагали, щоб євреї зізнавались в участі у єврейській змові проти німецької нації. Причина зрозуміла. Сталінізм сприймав себе як частину традиції Просвітництва, згідно з якою правда доступна будь-якій розумній людині, незалежно від ступеня її зіпсутості, внаслідок чого кожен мав відповідати за свої злочини. Для нацистів же вина євреїв була фактом їхньої біологічної конституції: не було жодної необхідності доводити, що вони винуваті, їхня вина полягала в тому, що вони були євреями. В сталіністській ідеологічній уяві універсальний розум був об'єктивований у формі неблаганних законів історичного прогресу, і всі ми, у тому числі лідер – його слуги. [...] Чого вартує хоча б той факт, що в день народження Сталіна в'язні мали надсилати йому вітальні листівки з надр ГУЛАГу; при цьому неможливо уявити єврея, що надсилає подібну телеграму Гітлеру з Аушвіца. Це порівняння [...] дуже наочно [...] підтверджує тезу про те, що при Сталіні панівна ідеологія передбачала простір, де лідер і народ могли зустрітися як слуги Історичного Розуму. При Сталіні всі були – теоретично – рівні» [5].

Цікаво і важливо зазначити, що таке розрізнення не вдається «списати» на епатажний і екстраординарний стиль Славоя Жижека як публічного філософа, адже з ним виявляється цілком солідарним і такий відмінний від нього мислитель, як Бертран Рассел, котрий іще задовго до теоретичних пошуків Славоя Жижека в своїй «Історії західної філософії» писав: «І філософський, і політичний бунт [проти Ancien Régime, “старого ладу”] проступав у двох дуже відмінних формах – романтичній і раціоналістичній. [...] Романтичний бунт іде від Байрона, Шопенгауера і Ніцше до Муссоліні та Гітлера; раціоналістичний бунт почався з французьких філософів

добу революції і перейшов, у трохи пом'якшеній формі, до філософів-радикалів у Англії, потім був поглиблений Марксом і завершився в Радянській Росії» [11, с. 599].

Логічним наслідком цього «романтичного бунту», зокрема і проти «убогої» і «примітивної», «бюргерської» новочасної раціональності став «культ дії заради дії» – «без зайвих розумувань» – неодмінний атрибут усіх правих течій та режимів. Як про це пише Умберто Еко: «Ірраціоналізм міцно пов'язаний з культом *дії заради дії*. Дія прекрасна сама по собі і тому здійснюється *поза і без* рефлексії. Думання – немужня справа. Культура завжди опиняється під підозрою, оскільки є потенційним носієм критичного погляду» [4]. «Підозри до інтелектуального світу завжди сигналізують про присутність ур-фашизму (“вічного фашизму” за визначенням У. Еко. – І. К.)», робить висновок У. Еко [4].

Тобто консолідована позиція С. Жижека, Б. Рассела і У. Еко, що її можна висувати з праць цих філософів і що я її розвиваю і поділяю [8], полягає в тому, що радянський і нацистський тоталітаризми мають засадничо відмінну природу попри всю позірну структурну схожість (масові машини смерті, репресії окремих груп людей): перший – радянський – тоталітаризм є логічним продуктом Просвітницького проекту з його культом Розуму, прогресу, інструменталізму і перетворення-перевиховання всього людства; другий – нацистський – тоталітаризм, навпаки, є реакцією-запереченням Просвітницького проекту; просвітницькому культу Розуму і прогресу він протиставляє культ Тіла (не лишень зразкового тіла воїна, а, перш за все, монструозного колективного Тіла-Нації, що функціонує точно за тими самими біологічними законами [8]) і дії, не обтяженої і не обмеженої «зайвими», «декадентськими», «шкідливими», «сократівськими» розумуваннями.

У ставленні до репресованих груп населення ця відмінність полягала у такому. Радянський тоталітаризм, репресуючи класових ворогів і шкідників, завжди виходив із таких засновків: а) їхній злий умисел завжди є їхнім свідомим вибором; б) їх можна і треба перевиховати; в) їхнє перевиховання має бути прикладом для решти; нацистський же тоталітаризм, репресуючи євреїв, ромів і гомосексуалістів, виходив із зовсім інших засновків: а) їхній злий умисел є наслідком їхньої природи; б) цю «злякисну» природу неможливо виправити; в) тому їх треба ліквідувати так само, як тіло з метою виживання ліквідує збудників хвороб [8].

Ця відмінність засновків детермінує собою відмінність мислення двох тоталітаризмів. Проте якщо автолегітимізація та авторепрезентація радянського тоталітаризму, в принципі, зводиться до вищезазначених мною засновків, тобто цілком відповідно до просвітницької логіки збігається з ними, автолегітимізація та авторепрезентація нацистського тоталітаризму є ширшою, не збігається і повністю не зводиться до них, а містить також певний додатковий, прихований пласт. Адже окрім раціональної біологістської логіки (знищення дискримінованих груп у цілковитій відповідності з *імунним* принципом, за яким організм знищує збудників хвороб [8]) в нацистському проекті тоталітаризму також наявний цілий пласт аргументації «шкідливості» цих самих дискримінованих груп, їхньої дефініції як «збудників».

Фактично, він є закономірним наслідком концепції «Крові і Землі» – нерозривного зв'язку певних народу/нації/раси з землею, що він/вона на ній мешкають. Відповідно до концепції Крові і Землі, представники нації не лишень утворюють між собою єдиний організм, що функціонує за біологічними законами, а й утворюють його у поєднанні з тією Землею, на якій вони мешкають. «...кров є формоутворюючим елементом культури... кров людей тече з коренів, що глибоко в землі, на якій сидять селяни і з якої вони продовжують черпати свої життєві сили...», – писав ідеолог «Крові і Землі» Ріхард Дарре [2]. Євреї і роми є «шкідливими» народами саме тому, що вони «не зв'язані» з жодною землею, а отже природою змушені «паразитувати» на чужій землі, наприклад, на німецькій. Саме тому, за логікою мислення нацистів, вони підлягають знищенню.

Звісно, сучасній людині ця концепція може видатися цілковитою маячнею. Проте історичний факт полягає в тому, що подібні погляди перемогли в країні з надзвичайно потужними традиціями раціоналізму і Просвітництва, і що ця перемога у поглядах забезпечила перемогу нацистів суто парламентським, легітимним шляхом.

Зрозуміти таку дивну метаморфозу новочасного мислення нам допоможе психоструктураліст, дослідник шизофренії італо-американський психіатр Сильвано Арієті, що в своєму класичному дослідженні «Інтерпретація шизофренії» [13] цитує італійського філософа XVIII ст. Джамбаттіста Віко: «Він [Віко] писав, що древні, нездатні абстрагувати якусь спільну властивість від двох різних тіл, у своїй свідомості ці тіла поєднували. В цьому ж ключі Віко розглядав

і міфологічні метаморфози. Якщо якийсь суб'єкт набуває нової властивості, більш притаманної іншому суб'єктові, перший починає розглядатися як такий, що трансформувався у другий. Наприклад, якщо жінка, що довгий час багато подорожувала чи пережила багато змін, раптово зрештою зупинялася і з тієї миті в її житті не було жодних змін, в міфі вона може перетворитися на дерево» [9; 13].

Єдність жінки і дерева (бо і та, і те перебувають нерухомо, а отже з погляду міфологічного мислення є єдиним цілим, одним і тим самим) і єдність Землі і Крові (що теж є «єдиним цілим» з огляду на тривале життя «Крові-нації» на ній) є структурно тотожними випадками, проте історично вони віддалені одна від одної, як мінімум, на кілька тисячоліть.

Психоструктуралістський підхід С. Арієті якраз і дає нам змогу зрозуміти, а) як можливе в принципі встановлення такого ірраціонального на перший погляд зв'язку і б) як він можливий не лишень в глибокій давнині – кілька тисяч років тому – а й у постпросвітницькому ХХ ст. Наукова заслуга С. Арієті полягає в узагальненні теоретичних і практичних здобутків своїх попередників: Зигмунда Фрейда, Ейлгарда фон Домаруса, Гайнца Вернера, Курта Гольдштайна та ін. На основі цих узагальнень, а також власних теоретичних і клінічних досліджень С. Арієті дійшов таких висновків: а) логіка Аристотеля не є єдиною можливою логікою в історії людства; б) в історії людства є випадки практичного домінування зовсім іншої логіки; в) цій логіці підкоряються міфологія та світогляд первісних народів, сновидіння, мислення дітей та маячня («бред») шизофреніків; г) ця логіка підкоряється власним законам, що їх можна сформулювати – і що є цілком протилежними законам сучасної логіки, які сформулював Аристотель.

Закони цієї логіки ще до С. Арієті сформулював шведсько-німецько-американський психіатр Е. фон Домарус – її він назвав логікою «міфологічного» чи «палеологічного» мислення. Найголовніша відмінність між логікою Аристотеля і логікою фон Домаруса полягає в тому, що «нормальна людина (тобто та, в мисленні якої домінує логіка Аристотеля. – І. К.) визнає ідентичність чогось чомусь лише на підставі ідентичностей суб'єктів висловлювання, носіїв палеологічного мислення визнає факт ідентичності на підставі ідентичності предикатів» [9; 15]. Предикатів (якості чи суміжності) можлива безкінечна кількість, тому, відповідно, можлива безкінечна кількість ідентифікацій. Зупинка жінки на якійсь території після періоду тривалих подо-

рожей з погляду міфологічного мислення означає тотожність її перетворенню на дерево, що теж нерухоме. Тривале життя нації на певній землі з точки зору цієї логіки автоматично означає їхнє зрошення, утворення особливого біологічного зв'язку між «Землею» і «Кров'ю», що йому можуть загрозувати іншокровні «зайди», що позбавлені власної землі і тому підло претендують на чужу.

Проте, якщо з мисленням первісних людей все, в принципі, зрозуміло: міфологічне мислення є їхнім «природним», нормальним мисленням, то як можливий перехід цілої цивілізованої нації у своєму мисленні від логіки Аристотеля до логіки фон Домаруса? Перш ніж відповідати на це запитання, важливо пригадати, що науковим здобутком С. Арієті якраз і було узагальнення раніше встановленої психіатрами і антропологами тотожності міфологічного і шизофренічного мислення, механізмів функціонування останнього в сучасному світі. Таким чином механізм переходу від логіки Аристотеля до логіки фон Домаруса в межах цілої нації тотожний подібному механізмові в межах окремої людської психіки – тобто виникненню шизофренії. А в межах окремої людської психіки такий перехід відбувається, коли психіка зіштовхується з якоюсь травмою, що з нею вона не може дати раду в межах Аристотелевого мислення – і тоді відбувається «регрес» до давнішого палеологічного, міфологічного мислення. Тобто цей «регрес» є захисною реакцією, подібно до того, як підвищена температура організму є захисною реакцією на атаку збудників хвороб [9]. Для окремої людини такою травмою, що спричиняє захисний «регрес» до палеологічного мислення, може бути ДТП і вигляд понівеченого людського тіла – жертви цієї ДТП; для німецької нації такою травмою став програш у Першій світовій війні. У випадку окремої людини цей «регрес» може відбутися миттєво, у випадку нації має пройти певний час і накопичитись критична маса носіїв елементів палеологічного мислення – таким періодом для німців став період Ваймарської республіки (1918–1932). Проте важливо зазначити, що, як пише Вадим Менжулін, історик психіатрії, з яким і пов'язане відкриття психоструктуралізму С. Арієті на пострадянських теренах, не можна вважати всіх німців, що підтримували нацистів, шизофреніками з клінічного погляду [9]. Дійсно, тотальна підтримка німцями нацистської міфології «Крові і Землі» не означає, що всі чи майже всі німці стали шизофреніками – вона лишень означає, що в певних питаннях палеологічне мислення значно краще ніж Арис-

тотелеве змогло виконати завдання акомодатії травматичного досвіду Першої світової війни. Проте, як свідчить історія, зрештою ці «певні питання», «певні моменти» виявилися визначальними.

Важливо зазначити, що можливість подібно-го «збою», «регресу» (і саме тому я наполегливо беру ці терміни в лапки) від Аристотелевого до міфологічного мислення закладено в самій тканині Нового часу як вершини Аристотелевого мислення (не аристотелівського природознавства, що його Відродження і Новий час мали ще подолати, а аристотелівської логіки, що вони її, навпаки, розвивали), і це чудово ілюструє парі Блеза Паскаля. Своє знамените парі Б. Паскаль сформулював таким чином: «Дослідимо цей пункт, і скажемо: Бог є чи Бога немає. Але до якої сторони ми пристанемо? Розум тут нічого вирішити не може. Нас розділяє безконечний хаос. На краю цієї безконечної відстані розігрується гра, результат якої невідомий. На що ми поставимо? Розум тут ні до чого, він не може вказати нам вибір. [...] Так, але ставку необхідно зробити: поза нашою волею – грати чи не грати. На чому ж ми зупинимось? Оскільки вибір зробити необхідно, подивимось, що становить для нас менший інтерес: ви можете програти дві речі – істину і благо, і дві речі вам доводиться ставити на карту – ваші розум і волю, ваше пізнання і ваше блаженство; природа ж ваша повинна уникати двох речей – помилки і лиха. Оскільки вибирати необхідно, то ваш розум не зазнає збитків ні за того, ні за іншого [варіанта] вибору. Це поза сумнівом; ну, а ваше блаженство? Зважимо виграш і програш, ставлячи на те, що Бог є. Візьмемо два випадки: якщо виграєте, то виграєте все; якщо програєте, то не втратите нічого. Тому, не вагаючись, ставте на те, що Він є. [...] Але є вічне життя і вічне щастя. Тому було б дурістю не поставити на карту кінечне заради нескінченного, навіть якби з безконечного числа випадковостей одна лиш була на вашому боці, не кажучи вже про гру за однакових шансів за і проти. [...] Всюди, де дано безконечне і немає безконечно великого ризику програшу супроти ймовірності виграшу, немає чого зважувати, а треба віддавати все. Таким чином, змушені грати, ми, бажаючи зберегти своє життя, замість того, щоб ризикнути ним заради виграшу безконечного, настільки ж можливого, як програш нікчемного, доводимо, що діємо супроти розсуду [“рассудка”]» [10]. Загалом парі Б. Паскаля можна підсумувати коротенькою формулою: «Якщо я вірю в Бога, а його не існує, я не втрачаю нічого, а якщо я не вірю в Бога, а він є, я втрачаю все».

В самому парі Б. Паскалем уже постульовано межі новочасної раціональності, що вона їх не може подолати – наприклад, питання існування Бога, і, що для нас важливіше, парі укладається з розрахунку на наперед невизначений результат, що його людським розумом прорахувати неможливо – розглядаються варіанти як «+», так і «-».

У цьому засаднича відмінність Блеза Паскаля від іншого чільного мислителя Нового часу Рене Декарта, який у своїх «Роздумах про метод» писав: «Нарешті, беручи до уваги, що будь-яке уявлення, що ми його маємо наяву, може прийти до нас і уві сні, не будучи дійсністю, я вирішив припустити, що все, що лишень коли-небудь спадало мені на думку, не більш істинне за видіння моїх сновидінь. Проте я одразу звернув увагу на те, що в той самий час, коли я схилиюсь до думки про ілюзорність всього на світі, було необхідно, щоб я сам, подібним чином міркуючи, справді існував. І зазначивши, що істина “Я мислю, отже я існую” настільки тверда і істинна, що найбожевільніші уявлення скептиків не можуть її заперечити, я вирішив, що можу без остраху прийняти її за перший принцип бажаної [“искомой”] мною філософії. [...] З цього я довідався, що я – субстанція, вся сутність, чи природа, якої полягає в мисленні...» [3]. Тобто його не менш знаменита формула «*Cogito ergo sum*» імпліцитно передбачає можливість помислити все – навіть власне існування – до кінця, з цілком визначеним, певним результатом – або «+», або «-». Це вкотре свідчить, що насправді не Р. Декарт з концепцією суб’єкта *cogito* (суб’єкта мислення), а Б. Паскаль з концепцією суб’єкта *desidere* (суб’єкта жадання) є ключовою фігурою Нового часу. Тим паче, що, як бачимо з наведеного роздуму Р. Декарта, бажання відіграє у нього – імпліцитно – теж надзвичайно важливу роль рушія його роздумів. І хоча варіант парі Паскаля ми знаходимо навіть у К. Дж. Ерроу – а саме варіантом парі Паскаля є його постулат, що з варіантів розвитку «Х» і «У» слід надати перевагу варіанту «Х», якщо він обіцяє розвиток подій не гірший за варіант «У», проте містить хоча б потенційну можливість покращення становище хоча б одного учасника процесу [14] – в цілому теорія раціонального вибору ґрунтується саме на Декартовому суб’єкті *cogito* і не схильна рефлексувати над собою в категоріях Паскалевого суб’єкта *desidere*. В цьому полягає ще одне її обмеження і ще одне її внутрішнє протиріччя, в термінології М. Рижкової – «зауваження до методу – картезіанства» [12].

Як наслідок, перед теорією раціонального (суспільного) вибору постає ще одна не вирішувана

в її межах проблема – концептуалізація суб'єкта цього вибору – проблема «Individual», проблема людини. Адже саме від концептуалізації поняття людини залежить дотримання / недотримання принципу недискримінації [14], що мав би відіграти роль своєрідного запобіжника від ексцесів у теорії суспільного вибору. В часи нацизму людьми, наприклад, не вважалися євреї. А якщо євреї – не-люди, не-індивідууми, то до них нацисти цілком справедливо застосовували інверсію утилітаристської бентамівської формули моралі, що її К. Дж. Ерроу визнає за базову в етиці теорії суспільного вибору [14]: «Моральне те, що приносить найбільше щастя найбільшій кількості людей». Інверсований – цілком логічний варіант цієї формули, що його застосовували нацисти до євреїв, звучить так: «Моральне те, що завдає найбільшої шкоди найбільшій кількості не-людей, оскільки це завдає найбільшої користі найбільшій кількості людей». Тобто всі практики нацистів щодо євреїв – аж до фізичного знищення – чудово відповідають утилітаристській бентамівській формулі моралі – базовій в етиці теорії суспільного вибору.

Цікаво зазначити, що на одвічне запитання філософії «Що таке людина?» немає жодної певної відповіді і нині – окрім тавтологічного конвенційного визначення: «Людиною є те, що вважається людиною в цій культурі». Природничі науки, що на них так покладалось Просвітництво, теж не здатні дати вичерпну відповідь на це запитання – ба навіть більше, застосування їхньої відповіді в суспільних процесах (Людина = людський код ДНК) фактично означає повернення до нацистської біологістської логіки (бо таким чином «не-людьми» опиняються особи з вродженими хворобами та особи, що змінили стать, – тобто особи, чия відповідність «людському стандарту» – коду ДНК – було порушено, з їхньої чи не з їхньої волі).

Ці два концептуальні обмеження теорії раціонального (суспільного) вибору – множинність (а не єдність) раціональностей та невизначеність поняття суб'єкта, поняття людини, поняття individual – роблять цілком закономірним ексклюзивне вирішення парадокса Кондорсе, узагальненого К. Дж. Ерроу: «За наявності двох чи більше виборців, що вибирають з трьох чи більше альтернатив, неможливе прийняття рішення, що відповідатиме одразу чотирьом умовам: (а) універсальності – впорядкованості списку

альтернатив для кожного учасника виборів; (b) відсутності диктатора, що впливав би на процес прийняття рішення ззовні; (c) незалежності від сторонніх альтернатив; (d) ефективності за Парето» [14]. Ексклюзивне вирішення цього парадокса уможливлено двома концептуальними обмеженнями, закладеними ще в самих засновках новочасної раціональності, означатиме, що система завжди прагнучиме стабілізуватися, виключаючи X-виборця, для того, щоб відповідати всім чотирьом критеріям. А це означає, що будь-яке новочасне суспільство необхідно існує за рахунок виключення, конститує себе як єдність на протигагу маргіналам і девіантам. Питання лише в механізмах цього виключення – це може бути як фізична ліквідація, цілком відповідно до принципів раціоналізму, так і простий моральний осуд (насправді, менш раціональний шлях).

Отже теорія суспільного (раціонального) вибору має свої обмеження не лише в історичних рамках (Новий час і ліберальні ринкові демократії), а й усередині Нового часу і ліберальних ринкових демократій. Ці обмеження детерміновані базовими засновками Нового часу – нездатністю Нового часу запропонувати єдину концепцію раціональності та визначений концепт суб'єкта (і суб'єктності). Ця невизначеність, закладена в самих засновках Нового часу (парі Паскаля, центральність для новочасно-просвітницького політичного проекту суб'єкта *desiderere* Б. Паскаля, а не суб'єкта *cogito* Р. Декарта), що робить закономірною можливість «збою», «регресу» від новочасної (логіка Аристотеля) до міфологічної (логіка фон Домаруса) раціональності. Якщо кількість носіїв елементів палеологічного мислення в суспільстві сягає певної критичної маси, це суспільство починає керуватися саме логікою фон Домаруса, а не логікою Аристотеля, і адекватно пояснити його дії з погляду теорії суспільного (раціонального) вибору стає неможливо. В такому випадку наслідки цього «регресу» можуть бути в прямому сенсі історичними. З метою адекватнішого та науково коректнішого аналізу (новочасно-просвітницьку) теорію суспільного (раціонального) вибору слід застосовувати у поєднанні з іншими теоретичними напрямками, а саме традиції автокритики та авторефлексії Просвітницького проекту, зокрема зі структурним психоаналізом Ж. Лакана – С. Жижека та психоструктуралізмом С. Арієті.

Список літератури

1. Автономов В. С. Модель человека в экономической теории и других социальных науках / В. С. Автономов // Истоки: вопросы истории народного хозяйства и экономической мысли. – М. : ГУ-ВШЭ, 1998. – Вып. 3. – С. 24–72.
2. Дарре Р. Историю немецкого народа создавало крестьянство [Электронный ресурс] / Р. Дарре. – Режим доступа: <https://traditio.wiki/>. – Заглавие с экрана.
3. Декарт Р. Рассуждения о методе, чтобы верно направлять свой разум и отыскивать истину в науках [Электронный ресурс] / Р. Декарт. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/>. – Заглавие с экрана.
4. Эко У. Вечный фашизм [Электронный ресурс] / У. Эко. – Режим доступа: <http://nationalism.org/>. – Заглавие с экрана.
5. Жижек С. Два тоталитаризма [Электронный ресурс] / С. Жижек. – Режим доступа: <http://www.russ.ru/>. – Заглавие с экрана.
6. Жижек С. Устройство разрыва. Параллаксное видение / С. Жижек. – М. : Европа, 2008. – 516 с.
7. Кант И. Ответ на вопрос: «Что такое Просвещение?» / И. Кант // Кант И. Соч. : в 6 т. – М. : Мысль, 1966. – Т. 6.
8. Коломієць І. Моральне згарище [Електронний ресурс] / І. Коломієць. – Режим доступу: <http://krytyka.com>. – Назва з екрана.
9. Менжулин В. К истории взаимоотношений философии и психиатрии: психоструктурализм Сильвано Ариети [Электронный ресурс] / В. Менжулин. – Режим доступа: <https://docs.google.com/>. – Заглавие с экрана.
10. Паскаль Б. Мысли о религии [Электронный ресурс] / Б. Паскаль. – Режим доступа: <http://www.reformed.org.ua/>. – Заглавие с экрана.
11. Рассел Б. История западной философии / Б. Рассел. – К. : Основы, 1995. – 760 с.
12. Рыжкова М. В. «Провалы» теории рационального выбора / М. В. Рыжкова // Вестник Томского государственного университета. – Томск : Национальный исследовательский Томский государственный университет, 2012. – № 3 (19): Экономика. – С. 23–32.
13. Arieti S. Interpretation of Schizophrenia / S. Arieti. – New York : Brunner, 1955.
14. Arrow K. J. Social Choice and Individual Values [Electronic resource] / K. J. Arrow. – Mode of access: <http://cowles.yale.edu/> – Title from the screen.
15. Von Domarus E. Language and Thought in Schizophrenia: Collected Papers / E. Von Domarus. – Berkeley : University of California Press, 1944. – P. 104–114.

I. Kolomiets

THE MYTHOLOGICAL BOUNDARIES OF THE SOCIAL (RATIONAL) CHOICE THEORY

As a scientific theory, Social (Rational) choice theory has its own methodological boundaries. According to its methodological autorepresentation and autolegitimization, it can be used only in the cases of Early-modern liberal democracies (Arrow, Avtonomov, Ryzhkova). My point is that this theory has its own boundaries even in these cases of Early-modern liberal democracies.

Weimar Republic was one of the Early-modern liberal democracies, but Nazi had got a political power in it strictly legally, using all the mechanisms of parliament liberal democracy. Nazi ideology and practice was a synthesis of two traditions: Enlightenment tradition of the rational operation with humans and nature and the romantic tradition of Blut und Boden (Blood and Soil) Cult (Žižek, Eco, Russell).

According to the Blut und Boden Cult, there exists a mysterious connection between Nation and its Land. Other nations, even of the same language and religion (for example, Jews, who had become German-speaking Christians) are foreigners and even enemies of this Land and this Nation. This connection is mythological: it could not be explained using the 'Western' rationality, based on Aristotelian logic; it could be explained only using the alternative 'mythological' rationality, based on the logic of von Domarus (Arieti, Von Domarus). According to Aristotelian logic, identity of objects could be proven based on the identity of the subjects; according to the logic of von Domarus, identity of objects could be proven based even on the identity of their predicates (Ib.).

The connection between Blood and Soil is a mythological connection, which could be explained only in the logic of von Domarus. As a political factor, this connection had determined transformation from the one of the Early-modern liberal democracy – the Weimar Republic to the Third Reich in quite legal forms of parliament liberal democracy. The case of this transformation proves that Social (Rational) choice theory has its boundaries not only outside but also inside Early-modern liberal democracies; using it in a scientifically correct way means using it in a mix with Enlightenment / Early-modern autocritical and autoreflective genealogical tradition(s), such as psychostructuralism of Silvano Arieti, structural psychoanalysis of Jacques Lacan and Slavoj Žižek, psychoanalysis and psychiatry of Sigmund Freud, Eilhard von Domarus, Kurt Goldstein, Heinz Werner, et al.

Keywords: paleological thinking, mythological thinking, mythologica regress, Aristotle's logic, Von Domarus logic, Early modern/Enlightenment rationality, Social choice theory, Rational choice theory, Cartesianism, Pascal's Wager, Voting paradox, Biologism, Blut und Boden, Soviet totalitarianism, Nazism, Enlightenment, Early modern, Von Domarus principle.

Матеріал надійшов 23.02.2016